

УДК 316.485

ЖЕКАЛО ГАННА,*аспірант кафедри політології**Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника***ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "КОНФЛІКТ"**

У статті розглянуто теоретичний аспект проблеми визначення конфліктів: виділено основні теоретичні підходи до визначення поняття "конфлікт", проаналізовані різні визначення вищевказаного поняття, доведено відмінність між поняттями "протиріччя", "криза", "конфлікт". Показано, що в основі конфлікту завжди лежить незгода або протилежність. Конфлікт може бути завершений через розв'язання суперечності та протиріччя, або перерости у відкрите зіткнення чи насильницьку боротьбу.

Ключові слова: конфлікт; протиріччя; криза; політичний конфлікт; підходи.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Конфлікти існували завжди і всюди. Без них суспільство не могло б розвиватися. Незважаючи на ті деструктивні та руйнівні наслідки, які несуть за собою певні види конфліктів, все ж таки ці явища мають і досить позитивну роль. Адже, конфлікти - це джерело змін в суспільстві.

Конфлікт - це вічна форма суспільного буття. В історії людства не існувало і не існує такої суспільної, соціально-економічної, політичної системи, що раз і назавжди розподілила, а потім і постійно рівномірно задовольняла б різноманітні потреби, інтереси та бажання людей, відповідаючи ідеальним уявленням про соціальну справедливість [3, с. 765]. Р. Дарендорф влучно висловився, що "там, де існує суспільство, існують також конфлікти" [4, с. 31].

Варто зауважити, що дослідження даної проблематики є досить актуальним на даний момент, тому що наша держава останнім часом зіткнулася із складними суперечностями та конфліктами на політичній арені. Конфлікти за останні два роки мали як внутрішній, так і зовнішній характер, а також як позитивні, так і негативні наслідки. Проте, в Україні не розроблено ще політико-правових механізмів та інституцій, які б допомогли управляти політичними конфліктами, попереджати їх та сприяли б тому, щоб суперечності не трансформувались у крайній вияв політичної боротьби, а саме у війну. Адже, на нашу думку, допоки конфлікти не перейдуть у насильницьку межу, доти вони мають позитивний характер. Війна на Сході України є яскравим прикладом цього. Тому останнім часом дослідження природи, сутності, теоретичних та концептуальних засад як політичного конфлікту, так і конфліктів загалом є дуже важливим і пріоритетним завданням.

Проблематика політичних конфліктів, як і будь-яких інших, є цікавою та актуальною для науковців вже досить тривалий час. Якщо в перші роки незалежності України ця проблема досліджень тільки починала формуватись, то на даний момент варто зазначити, що вона вийшла на новий рівень розвитку. Про це свідчить велика кількість підручників та посібників з конфліктології та теорії переговорів, монографій, дисертацій, статей у наукових виданнях. Серед них можна назвати праці таких вчених, як Ю. Мацієвський, А. Бандурка, В. Друзь, І. Ващенко, М. Пірен, Т. Яхно, І. Куревін, Є. Тихомирова, С. Постолюк, В. Зибцева, Л. Герасіна, О. Зінчина, С. Яремчук, М. Цюрупа, В. Котигоренко та ін. Велике

значення мають і дисертаційні дослідження вітчизняних науковців. Так, останні роботи, які висвітлювали дану проблематику, були захищені наступними дослідниками: І. Станкевич, С. Тихонюк, С. Ростецька, С. Шубін, Л. Збрицька, О. Батрименко, О. Москаленко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість робіт, проблема є досить актуальною. Одні конфлікти вирішуються, інші заморожуються, а зовсім інші виникають знову. Тому із виникненням нових протиріч та конфліктів вітчизняна наука потребує і нових досліджень та пояснень зазначеної проблематики. Однакових конфліктів не буває. Кожний конфлікт має свої особливості і щодня потрібні нові дослідження для того, щоб розробити механізми їх попередження чи вирішення.

Головна **мета** цієї статті - детально розглянути теоретичний аспект проблеми визначення конфліктів, тобто виділити основні теоретичні підходи та засади, запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками до вивчення конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Звичайно, займатись теорією - справа неблагородна. Проте, як вважають дослідники В. Светлов і В. Семенов, "те, що видає теоретик в якості продукту своєї інтелектуальної діяльності, можна порівняти тільки з повітрям чи повсякденним хлібом для практикуючого конфліктолога" [16].

Термін "конфлікт" в перекладі з латини означає "зіткнення". Але різні наукові школи та течії пропонують свої теорії та концепції щодо природи конфлікту, по-різному вивчають його. Це створює певні перешкоди як у тлумаченні, так і в практиці наукового вжитку. Загалом можна нарахувати десятки визначень поняття "конфлікт" [15, с. 4].

Для прикладу розглянемо кілька підходів до визначення даного поняття. Український дослідник Ю. Мацієвський виділяє такі аспекти визначення поняття "конфлікт": 1) структурна несумісність інтересів, взаємне виключення групових цілей, викликане обмеженою кількістю дефіцитних ресурсів; 2) певні дії чи взаємовідносини з метою нанесення шкоди або знищення суперника; 3) стан ворожості між групами чи особами [14, с. 6].

Російський вчений Д. Фельдман виділяє кілька підходів чи парадигм до розуміння конфлікту. Суть першої парадигми полягає в одному з найбільш традиційних підходів до розуміння конфлікту, поясненням якого є прагнення вивести конфлікт з "природи людини", її са-

молюбства та вродженої агресивності, властивих з цієї точки зору людській натурі. У сучасній теорії конфлікту даний підхід, як правило, пов'язують з концепцією "деривації", яка іноді поєднується з концепцією "фрустрації-агресії". Суть першої полягає в тому, що основою і навіть причиною чи не всіх конфліктів вважається розрив між очікуваннями того чи іншого соціального суб'єкта та його справжнім станом, а суть "фрустрації" виявляється в стані, що виникає внаслідок виявлення реальної чи удаваної перешкоди, на шляху до, здавалося б, досяжної і навіть близької мети.

Наступним Д. Фельдман виділяє класовий підхід до розуміння конфліктів. І безпосередню роль у розгляді цього підходу відіграла концепція К. Маркса. Логіка застосування класового підходу до розглянутої проблеми може бути представлена наступними висловами Маркса:

- чим більш нерівномірно розподіляються в суспільстві блага, ресурси та цінності, тим глибше конфлікт між пануючими і пригнобленими класами;
- чим повніше пригноблені класи усвідомлюють своє справжнє становище, тим ближче вони підходять до розуміння соціальної несправедливості в розподілі та споживанні суспільного надбання;
- чим повніше й глибше розуміння соціальної несправедливості, тим більш неминуча політична організація пригноблених класів і поляризація суспільства;
- чим сильніше поляризація пануючих і пригноблених класів, тим вище ймовірність використання насильства в конфлікті між ними [13, с. 761].

Ще один підхід пов'язаний із теорією інтересів, що лежать в основі конфлікту. Дану теорію брали за основу у визначенні сутності конфліктів Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, М. Вебер, Р. Дарендорф та ін. У їх дослідженнях спостерігається "розуміння конфлікту як зіткнення інтересів, серед яких можуть бути і протилежні, і взаємодоповнювані й навіть тотожні групи інтересів" [18, с. 15].

Російський вчений Е. Степанов [17] виділяє два концептуальні підходи до визначення конфлікту: перший орієнтований на актуальну поведінку; другий акцентує увагу на мотивах дії. Послідовники першого підходу, орієнтованого на взаємодію, виступають за відносно вузьке визначення конфлікту, розглядаючи його як вид соціальної взаємодії, що являє собою реальне зіткнення на ґрунті протилежності переслідуваних цінностей і цілей. Послідовники другого, "мотиваційно-орієнтованого", підходу пропонують включити в його дефініцію не тільки різні форми відкритих дій (зіткнень) соціальних суб'єктів, але й психологічні стани, що спонукають до конфлікту, тобто мають на увазі антагонізми, напруженості, що призводять до конфлікту.

Як вважає Т. Борозенець, "конфлікт у своєму нейтрально інваріантному сенсі наповнюється конкретним змістом залежно від сфери життєдіяльності людини, в якій він актуалізується" [2, с. 114]. Залежно від того, що розуміють науковці під предметом конфлікту, ми стикаємось з різними його дефініціями.

Спробуємо розібратися із деякими визначеннями поняття "конфлікт" і виділити головні його особливості. Російський вчений В. Андреев визначає конфлікт наступним чином: "це процес різкого загострення протиріччя і боротьби двох чи більше сторін учасників і вирішення проблеми, яка особисто важлива для кожного із його учасників" [1].

Вітчизняний науковець Д. Дзвінчук характеризує конфлікт як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів суб'єктів взаємодії. В основі будь-якого конфлікту лежить конфліктна си-

туація, тобто збіг обставин з протилежними тенденціями [5, с. 11].

Трохи інше трактування дає російський вчений А. Липницький, описуючи конфлікт як складну спільну дію двох або більше індивідів, груп, що характеризується, з одного боку, реалізацією намірів, а з іншого - опором, протидією, що викликає необхідність його подолання [12, с. 14].

Отож, як бачимо, одні автори пояснюють конфлікт через протиріччя й зіткнення позицій, інші бачать сутність конфлікту через відмінності в інтересах, треті об'єднують ці два підходи і розглядають конфлікт як зіткнення суперечливих тенденцій, інтересів і норм поведінки, четверті визначають конфлікт як відсутність згоди між сторонами.

Тому, на наш погляд, під конфліктом слід розуміти певні суперечності, що пов'язані з перетином інтересів, тобто поглядів, прагнень, норм і принципів життя окремих людей чи їх груп. Звичайно, зараз постає питання, чи вважати конфліктом усі явища антагоністичного та суперечливого характеру, що мають місце як у свідомості окремих людей чи їх груп, так і в їхній поведінці. Проте варто уточнити, що конфлікт переходить у фазу "реального конфлікту" тоді, коли сторони, усвідомлюючи несумісність своїх інтересів, починають діяти одна проти одної, застосовуючи при цьому різні методи задля досягнення своїх цілей.

Досить часто, говорячи про конфлікти, ми можемо використовувати такі терміни як протиріччя чи суперництво. Звичайно, ці поняття стосуються саме конфліктних ситуацій і перша думка при їх вимові направляється саме в русло конфліктності. Проте, якщо більше заглибитись у дослідження цих проблем, то варто зауважити відмінності у цих поняттях [7, с. 17].

Суть категорії "протиріччя" традиційно пов'язувалася з різноманіттям елементів єдиного цілого. Протиріччя і є відношенням особливого роду між цими елементами цілого, що виникає при появі всякої неузгодженості, невідповідності в структурі цілого.

Конфлікт може бути представлений як момент загострення у розвитку протиріччя. При цьому конфлікт, який виник, не обов'язково усуває протиріччя, які до нього призвели. Якщо протиріччя, що виступають підставою політичного конфлікту, можуть не усвідомлюватись учасниками політичних відносин, то конфлікт завжди усвідомлений і передбачає певні дії сторін одна проти одної. Політичному конфлікту передують соціальна напруженість, формування упереджень, прихованої ворожості й підозри між суб'єктами майбутнього конфлікту, усвідомлення розбіжності їхніх інтересів, прагнення до домінування або реваншу [10, с. 15].

Ряд російських дослідників у своїх роботах сходяться на тому, що суперечності й конфлікти, з одного боку, не можуть розглядатися як синоніми, а з іншого - протиставляються одне одному. Так, А. Дмитрієв, В. Кудрявцев, С. Кудрявцев вважають, що протиріччя, протилежності, відмінності - це необхідні, але недостатні умови конфлікту. Протилежності й протиріччя перетворюються на конфлікт тоді, коли починають взаємодіяти сили, які є їх носіями. Таким чином, вони вважають, що конфлікт - це виявлення об'єктивних чи суб'єктивних протиріч [6, с. 12].

Російський дослідник В. Смирнягін ці два феномени розглядає не як самостійні і самодостатні, а як ієрархічно залежні. Показуючи цю залежність, він наголошує, що "у строгому сенсі можна визначити поняття "конфлікт" як вид протиріч, який не може бути розв'язаний в існуючих легальних рамках і примушує сторони застосовувати силові дії для подолання цих рамок" [8].

Також часто вчені, що поділяють конфліктну парадигму, під терміном "конфлікт" в широкому значенні розуміють такі поняття як суперечка, змагання, конкуренція, протест, напруженість, агресія, боротьба, ворожість і т.п. Саме такого - широкого значення - терміну "конфлікт" надає Р. Дарендорф. З цього приводу він пише: "Термін конфлікт я вживаю однаково для позначення суперечки, конкуренції, диспуту і напруженості, як і для відкритих сутичок поміж суспільними силами". Проте частина авторів, головні соціологів, намагається надати даному поняттю більш точного і конкретного змісту [14, с. 115]. Так, на думку Ю. Мацієвського, суперництво - це комплекс заходів, вибраних опонентами для демонстрації своєї вищості, переваги на шляху реалізації певних суспільних завдань. Суперництво теж є формою боротьби, але боротьби за "визнання". Конкуренцію вчений визначає як деструктивну боротьбу за найширший доступ до обмежених ресурсів. Ворожість, на думку автора, це психічне явище, певна настанова, що може бути передумовою конфліктної поведінки [14, с. 117].

Коли відбувається "зіткнення" різних складних систем, то зазвичай говорять про катастрофу, кризу чи конфлікт. Катастрофами називаються стрибкоподібні зміни, що виникають у вигляді раптові відповіді системи на плавну зміну зовнішніх умов. Катастрофу характеризують як раптову подію (переворот, лихо), що спричиняє важкі наслідки. Кризу характеризують як різкий, крутий перелом, важкий перехідний стан будь-якого процесу, соціального інституту, сфери суспільства або суспільства в цілому. Криза визріває як сукупність протиріч в системі і визначається зміною організаційних форм в динамічному розвитку систем в середовищах [11]. Українська дослідниця О. В. Кукуруз політичну кризу визначає як тимчасове припинення функціонування окремих елементів або інститутів політичної системи чи як значне поглиблення й загострення наявних політичних конфліктів, політичної напруженості [9, с. 258].

Висновки

1. Перш за все ми побачили, що потрібно чітко розмежовувати такі поняття як "конфлікт", "суперечність", "протиріччя", "криза" тощо. Звичайно всі вони в своїй основі несуть зіткнення інтересів, поглядів, думок.

Розглянуті в статті позиції різних дослідників показують, що ці поняття є або доповнючими або взаємозалежними, проте не рівноцінними.

2. Конфлікт не може виникнути без протилежностей та суперечностей. Залежно від типу боротьби, одні конфлікти вирішують суперечності та протиріччя, а інші трансформують їх у відкрите зіткнення чи насильницьку боротьбу.

Складність і багатогранність явища конфлікту обумовлює необхідність продовження його вивчення. І перш за все сьогодні є актуальним вивчення конфлікту на Донбасі.

Жекало Анна,

аспірант кафедри політології

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. Конфликтология. Искусство спора, ведение переговоров, разрешения конфликтов / В. Андреев. - Казань, 1992. - 142 с.
2. Борозенець Т. Світоглядний вимір релігійної конфліктності / Т. Борозенець // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України : зб. наук. пр. - К., 2008. - Вип. 42. - С. 114-123.
3. Горлач М. Політологія: наука про політику / М. Горлач, В. Кремень. - К. : Центр учбової літ-ри, 2009. - 840 с.
4. Дарендорф Р. Общество и свобода / Р. Дарендорф // Філософія політики: хрестоматія : у 4-х тт. / [авт.-упоряд. В. П. Андрущенко (кер.) та ін.]. - К. : Знання України, 2003. - Т. 3. - С. 24-31.
5. Дзвінчук Д. Конфлікти та способи їх подолання / Д. Дзвінчук // Віче. - № 5 (86). - 1999. - С. 11-16.
6. Дмитриев А. Введение в общую теорию конфликтов / А. Дмитриев, В. Кудрявцев, С. Кудрявцев. - М. : РАН, Центр конфликтологических исследований, 1993. - Ч. I. - 212 с.
7. Жекало Г. Питання співвідношення понять "конфлікт", "протиріччя" чи "суперництво" / Г. Жекало // Регіональна політика в контексті європейської інтеграції України : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (12 вересня 2014 р.). - Івано-Франківськ, 2014. - С. 16-20.
8. Котигоренко В. Знання про соціальний конфлікт: абсолют чи відносність? [Електронний ресурс] / В. Котигоренко // Політичний менеджмент. - 2003. - № 2. - С. 137-155. - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=132>.
9. Кукуруз О. Регулювання політичних конфліктів / О. Кукуруз // Прикладна політологія / [за ред. В. П. Горбатенка]. - К., 2008. - С. 256-270.
10. Ланцов С. Политическая конфликтология / С. Ланцов. - СПб. : Питер, 2008. - 319 с.
11. Леонов Н. Онтологическая сущность конфликтов [Електронний ресурс] / Н. Леонов // Ярославский психологический вестник. - М. - Ярославль : РПО, 2001. - Вып. 4. - С. 67-72. - Режим доступу : <http://udik.com.ua/books/book-1132/chapter-39789/>.
12. Липницький А. Конфликтология: курс лекций / А. Липницький. - М. : ИМЦ ГУК МВД России, 2004. - 64 с.
13. Маркс К. Капитал // Маркс К. Собр. соч. / К. Маркс, Ф. Энгельс. - 2-ге вид. - Т. 23. - 908 с.
14. Мацієвський Ю. Теоретичні аспекти аналізу суспільних конфліктів: множинність концептуальних підходів / Ю. Мацієвський // Людина і політика. - 2004. - № 3. - С. 115-129.
15. Основи конфліктології: конспект лекцій / [укл. С. Яремчук]. - Чернівці : Рута, 2008. - 80 с.
16. Светлов В. Конфликтология / В. Светлов, В. Семенов. - СПб. : Питер, 2011. - 352 с.
17. Степанов Е. Методология анализа социальных конфликтов: общие подходы и понятия / Е. Степанов // Конфликтология: хрестоматія / [сост. В. Рябцев, М. Шитив]. - Ростов-на-Дону, 2001. - 488 с. - С. 59-72.
18. Фельдман Д. Политология конфликта / Д. Фельдман. - М., 1997. - 287 с.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ "КОНФЛИКТ"

В статье рассмотрен теоретический аспект проблемы определения конфликтов: выделены основные теоретические подходы к определению понятия "конфликт", пранализированы различные определения вышеуказанного понятия, доказано различие между понятиями "противоречие", "кризис", "конфликт". Показано, что...

зано, что в основе конфликта всегда лежит несогласие или противоположность. Конфликт может быть завершен разрешением противоречия или перерасти в открытое столкновение и насилие.

Ключевые слова: конфликт; противоречие; кризис; политический конфликт; подходы.

Zhekalo Hanna,

*Graduate student of the Political Science Department
of V. Stefanyk Ciscarpathian National University*

MAIN APPROACHES TO DEFINITION OF CONCEPT 'CONFLICT'

The paper looks into a theoretical aspect of conflict definition: the main theoretical approaches to definition of the concept 'conflict' are identified, different definitions of the above concept reviewed, specifically those offered by Y. Matsievskii, D. Feldman, Y. Stepanov, V. Andreiev, D. Dzvinchuk, A. Lypnytskii and other researchers.

The difference between the concepts of 'contradiction', 'crisis' and 'conflict' is shown. It is demonstrated that the conflict is always rooted in disagreement or contradiction. The conflict may be resolved through settlement of discord and discrepancy or escalate into an open clash or violent fight.

Complexity and versatility of the phenomenon of conflict encourage its further research. And today of primary topicality is examination of the conflict in the Donbas.

Key words: conflict; contradiction; crisis; political conflict; approaches.

REFERENCES

1. Andreyev V. (1992), Conflictology. The art of the dispute, negotiation, conflict resolution, Kazan, 142 p. (rus).
2. Borozenets T. (2008), The worldview dimension of the religious conflictness, *Proceedings of the Institute of political and ethnological studies them. I. F. The Kuras of the NAS of Ukraine*, V. 42, pp. 114-123 (ukr).
3. Gorlatsh M., Kremen V. (2009), Politology: the science on politics, Center for educational literature, Kyiv, 840 p. (ukr).
4. Dahrendorf R. (2003), Society and Freedom, in V. P. Andrushenko (Ed.) *Philosophy of politics: reader in 4 v.*, V. 3, Knowledge of Ukraine, Kyiv, pp. 24-31 (rus).
5. Dzvinchuk D. (1999), Conflicts and approaches of resolution of them, *Viche*, № 5(86), pp. 11-16 (ukr).
6. Dmitriyev A., Kudriavtsev V., Kudriavtsev S. (1993), Entry to the general theory of conflicts, V. 1, Centre for conflictology researches of RAS, Moscow, 212 p. (rus).
7. Zhekalo H. (2014), The question of the relationship between the concepts of "conflict", "contradiction" or "rivalry", *Regional politics in the context of European integration: materials of all-Ukrainian scientific-practical conference (September 12, 2014)*, Ivano-Frankivsk, pp. 16-20 (ukr).
8. Kotygorenko V. (2003), Knowledge of social conflict: absolute or relative?, *Political management*, № 2, pp. 137-155, available at: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=132>. (ukr).
9. Kukuruz O. (2008), Regulation of political conflicts, in Gorbatenko V. P. (Ed.) *Applied science*, Kyiv, pp. 256-270. (ukr).
10. Lantsov S. (2008). Political conflictology, Piter, S-Petersburg, 319 p. (rus).
11. Leonov N. (2001), The ontological essence of the conflict, *Yaroslavl psychological Bulletin*, V. 4, pp. 67-72, available at: <http://udik.com.ua/books/book-1132/chapter-39789/>. (rus).
12. Lipnitskiy A. (2004), Conflictology: A course of lectures, PMC MDC MIA of Russia, Moscow, 64 p. (rus).
13. Marx K., Engels F. Capital, *Collected works*, 2-nd ed., V. 23, 908 p. (rus).
14. Matsievskiy Yu. (2004), Theoretical aspects of the analysis of social conflict: multiple conceptual approaches, *Human and Politics*, № 3, pp. 115-129. (ukr).
15. Yaremchuk S. (2008), Bases of conflictology: lecture notes, Ruta, Chernivtsi, 80 p. (ukr).
16. Svetlov V, Semenov V. (2011), Conflictology, Piter, S-Petersburg, 352 p. (rus).
17. Stepanov E. (2001), Methodology the analysis of social conflict: General approaches and concepts, in Ryabtsev V., Shitiv M. (Ed.) *Conflictology*, Rostov-on-Don, pp. 59-72 (rus).
18. Feldman D. (1997), Politology of conflict, Moscow, 287 p. (rus).

© Жекало Ганна

Надійшла до редакції 23.01.2015